

УДК 378.015.31:159.922.7

DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.24.194641>

ОЛЕНА ЖДАНОВА-НЕДІЛЬКО

ORCID ID 0000-0002-1414-2355

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК ОДНЕ ІЗ ЗАВДАНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкривається один із шляхів підвищення якості вищої освіти, а саме: формування у здобувача вищої освіти позитивної професійної Я-концепції, що забезпечує його внутрішню зорієнтованість на саморозвиток та самовдосконалення. Розглядаються педагогічні умови, які мають бути створені у закладі вищої освіти задля успішного вирішення цього завдання.

Ключові слова: вища освіта; якість вищої освіти; заклад вищої освіти; студент; Я-концепція; рівень домагань; педагогічні умови

Постановка проблеми. Закон України «Про вищу освіту» (2014) націлює вищу школу на формування у здобувача вищої освіти низки компетентностей, кожна з яких розглядається як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей». Однією з важливих особистісних передумов такого формування бачимо наявність у майбутнього фахівця позитивної професійної Я-концепції, що, закладаючись на етапі професійного самовизначення, повинна набувати все більш адекватного характеру в процесі здобуття ним професійної освіти і в подальшій трудовій діяльності виступати одним із основних критеріїв професійного становлення та саморозвитку.

Аналіз публікацій, на які спирається автор. Сучасна людина – це, насамперед, самоврядна особистість, здатна посісти оптимальне для себе місце в соціумі, а отже – наділена необхідною самосвідомістю, що дозволяє обрати основні орієнтири для успішної самореалізації. Значну роль у її особистому та професійному житті відіграє Я-концепція. Комплексне утворення, що поєднує в собі низку знань про своє «Я» в контексті оточуючої дійсності, здатність віднайти оптимальні цілі власного входження до неї в тій чи іншій соціальній і особистісній ролі і обрати для цього ефективні, зумовлені особистісною специфікою індивіда засоби є необхідним результатом освітнього процесу, суб'єктом якого людина стає в ранньому віці і який, у тих чи інших формах, постійно присутній на її життєвому шляху.

Розглядаючи Я-концепцію як продукт самосвідомості, її когнітивний компонент, учені – філософи, психологи, соціологи, педагоги – у всі часи намагалися деталізувати її сутність та структуру, визначити провідні шляхи успішного формування. Беручи початок від міркувань Аристотеля, Платона, Сократа, а згодом – Р. Декарта, І. Канта та інших філософів, ідея самопізнання та самовизначення як суттєвих ознак буття людини розумної отримала розвиток у працях Б. Ананьєва, Р. Бернса, О. Бодальова, А. Брушлінського, У. Джемса, Е. Еріксона, І. Кона, А. Маслоу, В. Мерліна, К. Роджерса, С. Рубінштейна, Т. Шибутані, К. Юнга. З актуальних для сучасного українського суспільства позицій різні аспекти Я-концепції особистості та психолого-педагогічні засади її формування розглядають І. Бех, М. Боришевський, О. Гуменюк, О. Демчук, Є. Калюжна, С. Максименко, В. Роменець, В. Юрченко та ін.

Водночас, динамічні обставини цілепокладання та реалізації життєвого шляху індивіда постійно спонукають до перегляду певних положень щодо змісту його Я-концепції, актуалізують пошуки у, здавалося б, досить відомих сферах її формування і вияву, зокрема таких, як навчання і трудова діяльність, що відображено у роботах О. Гури, Е. Зеєра, Е. Клімова, А. Маркової, С. Століна, Л. Столяренко та ін. Суспільні запити, що постійно змінюються, диктують і нові вимоги до особистісного і професійного самовираження, і їх не завжди легко узгодити з тими базовими уявленнями про себе, що сформувалися в людини на різних етапах її становлення, зазвичай, як екстраполяція на її особистість виховних традицій, які часто несуть у собі похибку об'єктивної (в умовах відмирання чи трансформації вагомих колись уявлень у масштабах суспільства) чи суб'єктивної (внаслідок психолого-педагогічної некомпетентності, упередженості або й відвертої аморальності вихователів) природи. Досить часто доводиться зустрічатися з результатами таких похибок у роботі з майбутніми фахівцями – здобувачами вищої освіти.

Як зазначено в Аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень «Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика» (2018), «в другій половині 90-х років XX століття у сфері освіти дорослих було проголошено сполучення принципу безперервності освіти із принципом навчання протягом життя і формування суспільства знань. Тим самим зроблена спроба закріпити у суспільній свідомості розуміння взаємної відповідальності суспільства, держави й особистості за розвиток освітніх процесів». Включення до суб'єктів зазначеної взаємовідповідальності окремої особистості означає, насамперед, формування в неї такої Я-концепції, яка здатна постійно стимулювати її до самовдосконалення засобами освітньої діяльності. Тож метою нашої статті є аналіз проблем і визначення оптимальних педагогічних умов формування Я-концепції майбутнього фахівця в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійний успіх людини є не лише вагомим складником її продуктивної самореалізації, а й значущим явищем для суспільства в цілому. Обираючи шлях, що дає змогу найбільш повно і конструктивно розкритися наявним можливостям, суб'єкт реалізує певні ресурси, що допомагають задовольняти суспільні запити в обраній сфері, забезпечувати умови для сталого розвитку, і водночас дає належний вихід своїй життєвій енергії, ефективно відтворює затрати суспільства на своє життєзабезпечення, створює соціально важливий прецедент самоактуалізації.

Проте шлях до професійного успіху часто є досить суперечливим як для самої людини, так і для її оточення, яке тією чи іншою мірою пов'язане з її професійним вибором, становленням та самореалізацією. Ми не можемо стверджувати, що юнак чи дівчина є абсолютно вільними у своєму професійному виборі: безумовно, вони завжди змушені рахуватися з певними обставинами. Значна частина чинників, що впливають на цей вибір, носять фінансовий характер: вартість навчання, розмір супутніх витрат (на перешкоди до бажаного вибору часто стають такі міркування, як необхідність проживати в іншому місті, що вимагає додаткових коштів на оренду житла, проїзд, харчування; затратність забезпечення навчального процесу – купівля комп'ютера, принтера, спеціальних програм і т. ін.; неможливість у разі нагальної потреби влаштуватися на тимчасову роботу; низька оплата праці після закінчення навчання тощо). Певним обмежувачем в останні роки стали бали ЗНО, що часто стають перепоною до вступу через свій низький рівень, але подеколи, отримавши високі бали, абітурієнт вирішує повною мірою використати наявний шанс і вступати до більш «престижного» ЗВО – і при цьому не завжди оптимального для себе як особистості.

Проте більшість причин, що впливають на вибір першої сходинок до професії, а в подальшому – на життєві наміри молодшої людини, так чи інакше пов'язані з її Я-концепцією, що дуже багатоліка за своєю структурою. А отже, кожен її компонент може акцентуватися, іноді невмотивовано чи суб'єктивно, впливати на побудову життєвого сценарію чи його окремих етапів, відтісняти інші, впливаючи таким чином на адекватність самооцінки людини і часом стаючи на заваді її успішній самореалізації. Маючи багаторічний досвід викладання у вищій школі, ми могли спостерігати у студентів чимало кризових виявів, пов'язаних, насамперед, із незбалансованістю складників Я-концепції як на етапі вибору професії, так і її опанування, що потребувало від викладачів додаткової уваги та коригувального впливу.

Як зазначає О. Гуменюк, теоретико-методологічний аналіз людського Я може відбуватися в наступних аспектах: «образ тіла, або *тілесне Я* (якою сприймає особа свою зовнішність), теперішнє, або *актуальне Я* (яким індивід бачить себе насправді у даний момент), *динамічне Я* (яким індивід поставив собі за мету стати), *фантастичне Я* (якою б людина хотіла стати, якби все було можливо), *ідеальне Я* (яким індивіду треба бути, орієнтуючись на засвоєні моральні норми, ідентифікації і взірці поведінки), *можливе*, або *майбутнє Я* (яким, на думку індивіда, він може реально стати), *ідеалізоване Я* (якою людині приємно бачити себе зараз), *зображувальне*, або *уявлено вальне Я* (образи і маски, які індивід виставляє напоказ, щоб приховати негативні риси чи слабкості свого реального Я), *фальшиве Я* (набуття спотвореного уявлення про себе та викривлення теперішнього Я), *центр Я* у співвідношенні з підструктурами особистості (яким чином центральна інстанція Я здійснює контроль і керівництво психічною діяльністю) (Гуменюк, 2004, с. 7-8).

Погоджуючись із подальшими викладками О. Гуменюк щодо можливості виокремлення й інших «аспектів, модальностей і складових Я-концепції», зупинимося на інтерпретації та коригуванні переліченого засобами вищої освіти.

Можемо помітити, що названі дослідницею аспекти Я вказують значну зорієнтованість суб'єкта на: а) соціум як своє значуще оточення, його оцінку та реакцію; б) реалії власної життєорганізації, її об'єктивні параметри; в) продукти уяви, що створюють викривлений образ дійсності, який, проте, є цінним для суб'єкта з тих чи інших міркувань, доволень коригується ним і застосовується з метою впливу на зовнішні та внутрішні обставини своєї життєорганізації.

Розглянемо також ознаки професійної Я-концепції, яка може розглядатися як сприятлива для подальшого професійного саморозвитку людини і перманентного становлення її професіоналізму. На думку О. Гури (2009), професійна Я-концепція фахівця є «особистісно-професійним феноменом, що виникає в процесі і на стику взаємодії двох сфер: суб'єктивної як набір певних особистісних та діяльнісних компонентів особистості та об'єктивної як набір умов її реалізації у сфері професійної діяльності». Основною функцією професійної Я-концепції на суб'єктивному рівні вчений вважає нормативно-регулятивну, що й забезпечує активізацію та прояв професійної компетентності, а її основними підструктурами – когнітивну (Я-образ), емоційно-ціннісну (Я-ставлення) та поведінкову (Я-вчинок).

Науковці зазначають, що становлення, формування особистості відбувається у трьох сферах: діяльність, спілкування, самоусвідомлення (Столяренко, 1997, с. 107). Створити умови для того, аби майбутній фахівець отримував у кожній із них необхідний досвід, є важливим завданням освітнього закладу. При цьому слід враховувати, що контекст здобуття вищої освіти являє собою багатоступеневу структуру, всі рівні якої (загальний – цілісне середовище закладу, конкретно-діяльнісний – середовище, в якому безпосередньо відбувається навчальна діяльність студента, та особистісний – індивідуальне відображення обставин зовнішнього і внутрішнього характеру, які мають реальний вплив на динаміку особистісних якостей студента) взаємопов'язані та взаємозумовлені. Я-концепція є продуктом самосвідомості, що, «будучи ядром особистості, здійснює регулюючий вплив на всі сторони життєдіяльності людини» (Демчук, 2016, с. 240), а отже, має когнітивну основу, потребує отримання значної кількості сенсів, ідей, вражень, зразків, необхідних для самоаналізу, самооцінки і самопрогнозування. І одна з функцій педагога – посприяти тому, щоб самосвідомість майбутнього фахівця, а відтак – і його Я-концепція базувалися на об'єктивних засадах, були суголосні вимогам часу, сприяли повноцінній самоактуалізації людини.

Виходячи зі сказаного, можемо стверджувати, що першою педагогічною умовою формування сприятливої професійної Я-концепції майбутнього фахівця є формування у вищому закладі освіти професійно зорієнтованого середовища з яскраво вираженими аксіологічними, акмеологічними та етично-діяльнісними характеристиками. Аксіологічний аспект забезпечує освоєння ціннісних засад функціонування і розвитку професійної сфери,

відображеної в її освітній моделі, розкриває контекст професійного світобачення, акцентує його найважливіші моменти. Для студента, чий образ професійного Я ще не чітко прояснений, занурення до такого середовища стимулює процес самоідентифікації, але не змушує відчувати свою меншовартість, оскільки примус до самореалізації в тій чи іншій діяльності тут відсутній. Водночас, освітнє середовище ЗВО надає акмеологічні можливості, які для всіх є потенційно рівними. Студент має змогу самореалізуватися в різних видах діяльності, наприкладі більш активних студентів (а часто – й викладачів, що беруть безпосередню участь у тих чи інших проєктах) вчиться розширювати коло власної активності, а відтак – і власні можливості. Зростання інтенсивності взаємодії з іншими суб'єктами освітнього середовища дає змогу освоювати культуру навчальної та дозвілєвої діяльності, напрацьовувати відповідні навички і, що не менш важливо, отримувати коректний і етично грамотний відгук на власні дії, що сприяє формуванню самоповаги, ціннісного ставлення до власної й чужої гідності.

Другою педагогічною умовою формування професійної Я-концепції майбутнього фахівця бачимо коригування взаємин, до яких студент залучається безпосередньо. Спілкуючись із викладачем та іншими студентами в процесі опанування навчальної дисципліни, майбутній фахівець напрацьовує досвід ділових взаємин в обставинах, де його особистісна активність є інваріантом. В академічній групі актуалізується комунікативна модель, що відображає уявлення кожного з її членів про ділове співробітництво. І чим більш розгалуженою є система форм і засобів роботи, за допомогою яких досягається навчальна мета семінарського, практичного чи лабораторного заняття, тим ширші можливості воно надає для розвитку всіх трьох зазначених вище підструктур професійної Я-концепції – когнітивної, емоційно-ціннісної та поведінкової.

Окремо варто сказати про науково-дослідницьку роботу, яка є однією з визначальних ознак освітнього середовища ЗВО. Залучення студентів до актуального дослідницького поля – прогресивна практика, що не лише дає змогу розширити форми взаємодії викладача та студента, а й віднайти такі аспекти професійно зорієнтованих досліджень, які здатні вдало інтегрувати особисті інтереси останнього з вимогами професійної підготовки, і водночас зміцнити основи його самоосвітньої діяльності.

В якості третьої педагогічної умови формування Я-концепції майбутнього фахівця розглядаємо його педагогічний супровід, який відбувається в контексті освітнього процесу, проте передбачає окрему увагу до індивідуальних особливостей молодого людини. Нам досить часто доводиться зустрічатися з ситуацією, коли інтелектуально досить добре обдарований студент підсвідомо звужує зону своєї пізнавальної активності, уникає формулювання чи, принаймні, оприлюднення самостійних суджень, вважаючи себе не досить кмітливим у відповідній сфері. Така поведінка, зазвичай, є універсальною, тобто проявляється в навчальній діяльності майже постійно, характеризує не ситуативну некомпетентність студента, а його внутрішню переконаність у власній неспроможності бути успішним.

Дуже важливо, в цьому відношенні, не закріпити цю тактику на перших етапах навчання у вищій школі. Хоча спрямування самооцінки молодого людини (завищена, адекватна, занижена) особистості починає формуватися дуже рано – ще в сім'ї «як результат міжособистісних взаємин із значущими дорослими, які визначають систему установок, а відтак і розвивають Я образ дитини» (Паненкова, 2010, с. 241) і після того проходить чималий шлях набуття життєвого досвіду в різних обставинах та зумовлених ним трансформацій, не варто забувати, що вступ до ЗВО і перші місяці навчання являють собою психологічно важкий період дезадаптованості, який почасти психологічно повертає молодого людину до вже пройдених етапів. Ми не вважаємо аномальним, коли студент починає в цих умовах коригувати свій рівень домагань, що безпосередньо пов'язано з формуванням професійної Я-концепції. Адже, зазначають науковці, «якщо, за уявленням суб'єкта, його особливості і якості сприяють досягненню мети, то «Я» отримує позитивну оцінку; якщо ж ні – негативну. Тобто, на самооцінку впливає рівень домагань особистості: вона підвищується, якщо домагання особистості реалізуються і, знижується, якщо не вдається досягти поставленої мети» (Калюжна, Дудко, 2016).

У свою чергу, педагоги вищої школи повинні реалізувати щодо кожного студента особистісно-формувальну стратегію двоєдиного змісту. З одного боку, це має бути підтримка його професійного розвитку на рівні орієнтирів, зафіксованих у освітньо-професійній програмі, що передбачає кваліфіковане і різноманітне за формами впливу на тих, хто навчається, методичне забезпечення освітнього процесу. З іншого – слід пам'ятати, що навчання завжди передбачає певну міру особистісно зумовлених відхилень від стандартного результату, що повинні не лише фіксуватися при оцінюванні, а й слугувати основою для визначення індивідуальних можливостей, перспектив та способів оптимальної організації професійної підготовки.

Як успішно апробований приклад такої організації, що передбачає поступовий перехід від педагогічного супроводу до успішного самоаналізу, самооцінки та самовдосконалення майбутнього фахівця, можна навести щоденник професійного становлення, що був розроблений творчим науково-педагогічним колективом кафедри педагогічної майстерності Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка (Г. Брагіна, І. Кривонос, О. Самещенко, Н. Тарасевич) відповідно до реалізації програми «Учитель: школа – педвуз – школа» (Педагогічна майстерність, 2004). У своїй стандартній частині щоденник являв собою добірку критеріїв і показників, у відповідності з якими студент-першокурсник фіксував значущі особистісно-професійні якості, давав їм оцінку, добирив з рекомендованих джерел описи вправ та рекомендацій, необхідних для подальшого розвитку, вчився проєктувати позитивні зміни свого професійного становлення та об'єктивно оцінювати ступінь їхнього досягнення.

Сучасний стан технічного забезпечення освітнього процесу дозволяє розробити чимало інших варіантів педагогічного супроводу, проте ми наполягаємо саме на його принциповій необхідності. Адже стартовий стан професійної Я-концепції у більшості майбутніх фахівців базується на досить нечітких уявленнях як про вимоги майбутньої професії, так і про власну здатність їх успішно виконувати, що, зазвичай, заважає їм правильно розставити акценти на шляху до професійної досконалості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Схарактеризовані вище педагогічні умови формування Я-концепції майбутнього фахівця впродовж кількох десятиліть успішно застосовуються кафедрою педагогічної

майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Особливості сучасного періоду вносять значні корективи до форм і методів здійснення освітнього процесу, що спонукає до нового науково-педагогічного пошуку, і одним із його актуальних напрямів є вивчення специфіки формування і забезпечення професійної Я-концепції майбутнього фахівця з урахуванням реалій сьогодення та тих реформ, які відбуваються у вищій школі України.

Список використаних джерел

- Гуменюк, О. (2004). *Психологія Я-концепції*: навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка.
- Гура, О. І. (2009). *Концепти професійної Я-концепції фахівця*. Взято з https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/1_2_2009/35.pdf.pdf.
- Демчук, О. А. (2016). «Я-концепція» як продукт розвитку самосвідомості особистості. *Молодий вчений*, 12 (39), 240-243.
- Зязюн, І. А. (Ред.). (2004). *Педагогічна майстерність*: підручник. Київ: СПД Богданова А. М.
- Калюжна, Є., & Дудко, О. (2016). Психологічні особливості формування Я-концепції у старшому шкільному віці. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*, 1. Взято з <http://journals.uran.ua/apppfo>.
- Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика*: аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. (2018). Взято з <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/>.
- Паненкова, Ю. В. (2010). Становлення позитивної Я-концепції як мета особистісної адаптації дітей молодшого шкільного віку. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 9, 236-244.
- Про освіту*: Закон України від 01.07. 2014 р. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- Столяренко, Л. Д. (1997). *Основи психології*: для студ. вузов. Ростов на Дону: Феникс.

References

- Humeniuk, O. (2004). *Psykhohohiia Ya-kontseptsii [Psychology of self-concept]*: navch. posib. Ternopil: Ekonomichna dumka [in Ukrainian].
- Hura, O. I. (2009). *Kontsepty profesiinnoi Ya-kontseptsii fakhivtsia [Concepts of professional self-concept specialist]*. Retrieved from https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/1_2_2009/35.pdf.pdf [in Ukrainian].
- Demchuk, O. A. (2016). "Ya-kontseptsiia" yak produkt rozvytku samosvidomosti osobystosti ["I-concept" as a product of personal identity development]. *Molodyi vchenyi [Young scientist]*, 12 (39), 240-243 [in Ukrainian].
- Ziazun, I. A. (Ed.). (2004). *Pedahohichna maisternist [Pedagogical skills]*: pidruchnyk. Kyiv: SPD Bohdanova A. M. [in Ukrainian].
- Kaliuzhna, Ye., & Dudko, O. (2016). Psykhohohichni osoblyvosti formuvannia Ya-kontseptsii u starshomu shkilnomu vitsi [Psychological features of formation of self-concept in older school age]. *Aktualni problemy pedahohiky, psykhohohii ta profesiinnoi osvity [Actual problems of pedagogy, psychology and vocational education]*, 1. Retrieved from <http://journals.uran.ua/apppfo> [in Ukrainian].
- Osvita protiahom zhyttia: svitovyi dosvid i ukrainska praktyka [Education for Life: World Experience and Ukrainian Practice]*: analitychna zapyska Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen. (2018). Retrieved from <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/> [in Ukrainian].
- Panenkova, Yu. V. (2010). Stanovlennia pozytyvnoi Ya-kontseptsii yak meta osobystisnoi adaptatsii ditei molodshoho shkilnoho viku [Formation of a positive self-concept as a goal of personal adaptation of young school children]. *Problemy suchasnoi psykhohohii [Problems of modern psychology]*: zb. nauk. prats KPNU imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykhohohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy, 9, 236-244 [in Ukrainian].
- Pro osvitu [About education]*: Zakon Ukrainy vid 01.07. 2014 r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
- Stoliarenko, L. D. (1997). *Osnovy psikhohohii [Fundamentals of Psychology]*: dlia studentov vuzov. Rostov na Donu: Feniks [in Russian].

ZHDANOVA-NEDILKO O.

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical University, Ukraine

FORMATION OF THE SELF-CONCEPT OF A FUTURE ASSISTANT AS ONE OF THE OBJECTIVES OF HIGHER EDUCATION

The article reveals one of the ways to improve the quality of higher education, namely: formation of a positive professional Self-concept in the higher education applicant, which ensures their internal orientation for self-development and self-improvement. The author emphasizes that one of the functions of a high school teacher is to promote the self-

consciousness of the future specialist and, therefore, his self-concept, based on objective principles, to be consistent with the requirements of the time, contribute to the full self-actualization of the person.

The pedagogical conditions that should be created in a higher education institution for successful completion of this task are considered: formation in a higher education institution of a professionally oriented environment with pronounced axiological, acmeological and ethical-activity characteristics; creating productive business relationships with other subjects of the educational process; pedagogical support of the future specialist, which takes place in the context of the educational process, allows to create an objective image of the individual and promote their self-development. The prospect of further scientific research determines the study of the specifics of the formation and provision of professional Self-conception of the future specialist, taking into account the realities of today and those reforms that are taking place in the higher school of Ukraine.

Keywords: *higher education; quality of higher education; institution of higher education; student; Self-concept; level of ambition; pedagogical conditions*

Стаття надійшла до редакції 17.09.2019 р.

ДК 37.014.542

DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.24.194826>

ВІРА ІЛЬЧЕНКО,

ORCID ID W-3677-2017

КОСТЯНТИН ГУЗ

ORCID ID 0000-0002-4332-1416

ІРИНА ОЛІЙНИК

ORCID ID 0000-0003-2315-2456

Інститут педагогіки НАПН України

ІНТЕГРАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ ЯК ВИКЛИК ЧАСУ

У статті розглянуто поняття інтеграції змісту освіти та поняття інтеграції змісту освіти та поняття, з якими пов'язаний процес інтеграції – загальні закономірності як скрізні основи інтеграції освітніх галузей, формування наукової картини світу учнів, їх життєствердного образу світу; зв'язок інтеграції змісту освіти з життєствердною моделлю світу суспільства.

Ключові слова: інтеграція змісту освіти; основи інтеграції; Державний стандарт освіти; освітня галузь; модель освіти “Довкілля”; наукова картина світу; життєствердний образ світу; життєствердна модель світу суспільства; науково-методичний центр інтеграції змісту освіти

Постановка проблеми та аналіз досліджень і публікацій. XXI ст. – вік Нової освіти, центральним завданням якої еліта планети – Римський клуб – проголосила холістичний світогляд, цілісне світорозуміння, інтегральне мислення молодих поколінь (Weizsaecker, Wijkman). Досягти їх неможливо без інтеграції змісту освіти.

Відділ інтеграції змісту загальної середньої освіти Інституту педагогіки розробляє та експериментально перевіряє умови інтеграції змісту природничо-наукових, літературознавчих предметів у процесі формування у старшокласників наукової картини світу, життєствердного наукового образу світу, наявність яких і обумовлюють цілісне світорозуміння учнів, їхнє інтегративне мислення (Ільченко, (Ред.), 2019).

Інтеграція змісту освіти – це процес і результат об'єднання окремих компонентів змісту освіти в єдине ціле. Визначальною характеристикою цілого є внутрішня єдність його елементів, зумовлена їх сутнісним зв'язком. Ознакою цілісності є підлягання всіх її елементів єдиним, спільним для них закономірностям (Цофнас, 1999, с. 217). Цілісності змісту освіти можна досягти в процесі інтеграції його на основі загальних, спільних для всіх елементів змісту освіти наскрізних закономірностей, коли кожен елемент змісту може бути об'єднаний з усіма іншими шляхом обґрунтування їх на основі загальних закономірностей збереження, направленості процесів до рівноважного стану, періодичності процесів, що відбуваються в реальності (Гуз, 2004, с. 120). Так, зміст освітніх галузей «Природознавство», «Математика», природничо-математичних предметів об'єднується в цілісність на основі загальних закономірностей природи – збереження, періодичності, спрямованості до рівноважного стану, і відповідних їм загальних закономірностей екології. З ними корелюють закономірності культури, їхні складові – закономірності літературного процесу, які використовуються в процесі інтеграції змісту означених вище освітніх галузей, з освітньою галуззю «Мови і літератури». Закономірність збереження в розвитку літературного процесу виявляється в прагненні національної літератури зберегти самобутність свого народу; закономірність періодичності – в почерговій зміні культурно-історичних епох; закономірність спрямованості в розвитку літературного процесу полягає в його спрямованості на утворення вищих цінностей у свідомості молодих поколінь під час засвоєння літературних творів (Ільченко, (Ред.), 2019, с. 10-11).